

Det er således muligt at konkludere, at debatten om Wilsons udenrigspolitik stadig er lige aktuel, ikke blot fordi de problemer, Wilson blev stillet overfor, også er nutidens, men også – og måske nok så meget – fordi han selv og det han stod for er selve inkarnationen af den amerikanske liberalisme.

STUDIET AF INTERNATIONALE NEDRUSTNINGSFORHANDLINGER EFTER 1945 AF BERTEL HEURLIN

DEN MEST afgørende ændring i det internationale system som følge af anden verdenskrig var den stadig mere markerede dominans af to supermagter, Sovjetunionen og De forenede Stater. Bipolariteten blev manifesteret på mange måder, men tydeligst gennem udviklingen af militære apparater hos de to supermagter, hvis overlegenhed i våbnenes slagkraft, rækkevidde og mængde, i infrastruktur og i industriel og teknisk-videnskabelig udvikling var og er uomtvistet. Et eklatant udtryk for denne magtoverlegenhed fandtes i udviklingen af de moderne masseødelæggelsesvåben og fremføringsmidler. Opbygningen og udviklingen af atom- og senere brint-våben, af langtrækkende bombefly efterfulgt af missiler blev et udtryk for disse staters militære usårlighed over for øvrige stater, men samtidig et udtryk for en større gensidig militær trussel og gengældelseskraft.

Denne situation er baggrunden for de mange internationale nedrustningsforhandlinger, som har fundet sted efter anden verdenskrig, dels multilateralt, inden for De forenede Nationer og de hertil hørende underorganisationer, dels i specielle politiske og tekniske nedrustningskomiteer og arbejdsgrupper, og dels direkte bilateralt mellem staterne. FN har dog været den vigtigste ramme for forhandlingerne. Hvilken rolle har de spillet, og hvilken funktion har de haft?

I de første år efter krigen kan De forenede Nationer opfattes som et instrument for De forenede Stater til gennem en »Pax Americana« at fastsætte vilkårene i international politik for de øvrige stater i verden. Men Sovjetunionen gjorde sig i stigende grad gældende som et alternativ til en amerikansk domineret verden. Nedrustningsspørgsmålet var velegnet for begge supermagter til at demonstrere deres politik. Det er karakteristisk, at De forenede Nationers pagt indeholder meget lidt om nedrustning sammenlignet med Folkeforbundets mere omfattende in-

tentioner og krav. En af årsagerne til anden verdenskrigs udbrud blev i stigende grad af de allierede anset for at være vestmagternes manglende militære oprustning i forhold til Tyskland. Dannelsen af FN var baseret på ønsket om at kunne imødegå aggression og at befri verden for en ny nazistisk eller fascistisk trussel. Men med atombombeudviklingen præsenteredes et problem, som pagtens fædre ikke havde kunnet tage hensyn til. Med dette udtryk for bipolariteten mellem to antagonistiske supermagter fulgte nedrustningsproblemet som et oplagt politisk middel i modsætningsforholdet. Dels fordi Sovjetunionen og De forenede Stater i deres rolle som modstående parter i kampen om indflydelsen på udviklingen i det internationale system over for modparten og over for eksisterende og kommende alliancepartnere måtte kunne præsentere et billede af en kommende verden i sikkerhed og i fred. Dels fordi den militære og politiske udvikling medførte et behov for et aktionsmønster og et forhandlingsmønster, et sæt spilleregler, som var i overensstemmelse med den nye kendsgerning på det militære område, at de nye masseødelæggelsesvåben i højere grad end tidligere blev opfattet som politiske våben, hvis direkte funktion først og fremmest var af afskrækkende art. På denne baggrund skal nedrustningsforhandlingerne – med deres forslag, modforslag og endeløse forhandlinger – ses.

Nedrustningsforhandlingerne danner formelt deres eget lille afgrænsede, tekniske område, hvor en række vekslende, mere eller mindre utopiske forslag er til drøftelse. Vekslende er ligeledes staternes interesse i nedrustningsforhandlingerne, som er afhængig af muligheden for den ene eller anden form for politisk gevinst. Men stadig er forhandlingerne udtryk for staternes reelle ønsker og interesser. Stadigvæk er det staternes erklærede politik og målsætninger, som fremføres. At betragte staternes nedrustningspolitik fra en teknisk synsvinkel er således ikke særlig frugtbart, hvis det er staternes indbyrdes adfærd, der er genstand for undersøgelsen. En stats nedrustningspolitik må betragtes som en del af den politik, der føres over for den politiske omverden, og den er uforståelig og uinteressant, hvis den betragtes isoleret.

Det er den videnskabelige behandling af disse nedrustningsforhandlinger, der skal gennemgås i denne oversigt.¹ Spørgsmål om, hvorledes

¹ Følgende bøger er behandlet i artiklen: 1. Adler, David Jens: 18-magtskonferencen, Nedrustningsforhandlingerne, Nato og de nye lande. København, 1965. – 2. Adler, David Jens og Seidenfaden, Erik: Nedrustning. Genvej eller blindvej til fred? København, 1962. – 3. Bechhoefer, Bernhard G.: Postwar Negotiations for Arms Control. Washington, 1961. – 4. Bogdanov, O. V.: (General and Complete Disarmament). International Relations Publishers, Moscow, 1964. – 5. Dean, Arthur H.: Test Ban and Disarmament. The Path of Negotiations. New York, 1966. – 6. Iwan, Joachim H.: Die Abrüstung. Die Bemühungen um Friedenssicherung durch Rüstungsbeschränkung und -kontrolle. München, 1965. – 7. Klein, Jean L.: L'entreprise du désarmement depuis 1945-1964. Paris, 1964. – 8. Morray, J. P.: From Yalta to Disarmament. Cold

nedrustning kan opfattes og defineres, skal ikke drøftes her. Det må være tilstrækkeligt at fastslå, at de emner, som på internationale konferencer og i internationale forhandlinger går under betegnelsen ned-

War Debate. New York, 1961. – 9. Noel-Baker, Ph.: The Arms Race. A Programme for Disarmament. London, 1958. – 10. Nutting, A.: Disarmament: An Outline of the Negotiations. London, 1959. – 11. Spanier, John W. and Nogee, Joseph L.: The Politics of Disarmament. A Study in Soviet-American Gamesmanship. New York, 1962. – 12. The United Nations and Disarmament. Udg. af U.N. Office of Public Information, New York, 1967. – 13. Volle, Hermann & Duisberg, Claus-Jürgen: Probleme der internationalen Abrüstung: Die Bemühungen der Vereinten Nationen um internationale Abrüstung und Sicherheit 1945–1961. – 14. Warburg, J. P.: Disarmament: The Challenge of the Nineteensixties. New York, 1961.

Endvidere er følgende bøger af særlig interesse for forskningen af nedrustningsproblemer: 1. Aron, Raymond: Paix et Guerre entre les nations. Paris, 1962. – 2. Aron, Raymond: Le Grand Débat. Initiation à la stratégie atomique. Paris, 1963. – 3. Barnett, Richard J. & Falk, Richard A.: Security in Disarmament. Princeton Center of International Studies by Princeton University Press, 1965. – 4. Beaton, Leonard: Must the Bomb Spread? Harmondsworth, Eng. Penguin Books, 1966. – 5. Beaton, Leonard & Maddox, J.: The Spread of Nuclear Weapons. Study in international Security V. Institute for Strategic Studies, London, 1962. – 6. Beaton, Leonard: The Struggle for Peace. London, 1966. – 7. Beaufre, André: L'OTAN et l'Europe. Paris, 1966. – 8. Benoit, E. & Boulding, K. E.: Disarmament and the Economy. New York, 1963. – 9. Blackett, P. M. S.: Studies of War. New York, 1962. – 10. Brennan, Donald G.: Arms Control, Disarmament and National Security. New York, 1961. – 11. Brodie, Bernard: Escalation and the Nuclear Option. Princeton, 1966. – 12. Buchan, Alastair (red.): A World of Nuclear Powers? (For American Assembly, Columbia Univ.) N. J.: Prentice Hall, Inc., 1966. – 13. Buchan, Alastair: War in Modern Society. An Introduction. London, 1966. – 14. Buchan, Alastair & Windsor, Philip: Arms and Stability in Europe. A British-French-German Enquiry. A Report. (Studies in International Security 6. For Institute for Strategic Studies). London, 1963. – 15. Bull, Hedley: The Control of the Arms Race. Disarmament and Arms Control in the Missile Age. (For Institute for Strategic Studies) Studies in International Security 2. London, 1961. 2. udgave 1965. – 16. Burns, E. I. M.: Megamurder. Toronto, 1966. – 17. Burton, J. W.: Peace Theory. Preconditions for Disarmament. New York, 1962. – 18. Dallin, Alexander (red.): The Soviet Union and Disarmament. An Appraisal of Soviet Attitudes and Intentions. (Udg. for School of International Affairs. Columbia Univ.), New York, 1964. – 19. Deutsch, Karl: Arms Control and the Atlantic Alliance: Europe faces coming Policy Decisions. New York, 1967. – 20. United Nations. Department of Economic and Social Affairs: Economic and Social Consequences of Disarmament. Report of the Secretary General transmitting the study of his Consultative Group. New York, 1962. – 21. Falk, Richard A., Tucker, Robert C. & Young, Oran R.: On Minimizing the Use of Nuclear Weapons. Princeton, N. J., Center of International Studies, Princeton University, 1966. – 22. Falk, Richard A. & Barnett, R. J.: Security in Disarmament. Princeton, 1965. – 23. Finkelstein, Lawrence S.: Arms Inspection. International Conciliation No. 540. Sept. 1962. – 24. Fisher, W. R. & Burns, R. D.: Armament and Disarmament: The continuing Dispute. Belmont, Calif., 1964. – 25. Frisch, David H. (red.): Arms Reduction: Program and Issues. New York, 1961. – 26. Halperin, Morton H.: China and Nuclear Proliferation. (Publ. The University of Chicago Center for Policy Study), 1966. – 27. Halperin, Morton H. (red.): Sino-Soviet Relations and Arms Control. Cambr., Mass., 1967. – 28. Henkin, Louis (red.): Arms Control: Issues for the Public. (By American Assembly) Columbia, 1961. –

rustning, må opfattes som dækkende dette begreb. Det må dog erindres, at der i begrebsformuleringen og begrebsanvendelsen af de enkelte stater er udtrykt varierende opfattelser af nedrustningsprocessen og af nedrustningstilstanden. Man kan blot nævne De forenede Stater og Sovjetunionens forskellige tolkninger af så vigtige begreber som »disarmament«, »arms control«, »inspection« og »control«.²

Den store interesse, som staterne efter anden verdenskrig har vist drøftelser af nedrustningsproblemer, har medført et væld af behandlinger af denne specielle problematik. Det fremgår tydeligt ved omfattende bibliografier om dette og beslægtede emner.³ Der findes en kvan-

29. Kahn, Herman: *On Escalation. Metaphors and Scenarios*. (Hudson Institute Series on National Security and International Order No. 1) N.Y., 1965. – 30. Kissinger, Henry A.: *The Troubled Partnership*. N.Y., 1965. – 31. Lefever, E. W. (red.): *Arms and Arms Control, a Symposium*. New York, 1962. – 32. Levine, R. A.: *The Arms Debate*. Cambr. Mass., 1963. – 33. Luard, Evan (red.): *First Steps to Disarmament. A New Approach to the Problems of Arms Reductions*. London, 1965. – 34. McBride, James H.: *The Test Ban Treaty*. Chicago, 1967. – 35. Melman, Seymour (red.): *Disarmament. Its Politics and Economics*. (Publ. The American Academy of Arts and Sciences). Boston, Mass., 1962. – 36. Rehm, Georg W.: *Rüstungskontrolle im Weltraum*. Bonn, 1965. – 37. Rosecrance, R. N.: *The Dispersion of Nuclear Weapons*. Columbia Univ. Press 1966. – 38. Schelling, T. C.: *Arms and Influence*. New York, 1966. – 39. Schelling, T. C.: *The Strategy of Conflict*. Harvard Univ. Press. Cambr., 1960. – 40. Schelling, T. C. & Halperin, Morton H.: *Strategy and Arms Control*. The Twentieth Century Fund. (The Summer Study on Arms Control of the American Academy of Arts and Sciences). N.Y., 1961. – 41. Schwarz, Urs.: *American Strategy: A New Perspective: The Growth of the Politico-Military Thinking in the United States*. N.Y., 1966. – 42. Singer, J. David: *Deterrence. Arms Control and Disarmament*. Ohio State Univ. Press, 1962. – 43. Stone, Jeremy J.: *Containing the Arms Race: Some Specific Proposals*. Cambr. Mass., 1966. – 44. Willot, Albert: *Le désarmement général et complet, une approche*. Editions de l'Institut de Sociologie, Univ. Libre de Bruxelles, Bryssel, 1965. – 45. Wolfers, Arnold & Osgood, Robert E. m. fl.: *The United States in a Disarmed World. A Study of the U.S. Outline for General and Complete Disarmament*. (Prep. at Washington Center of Foreign Policy Research) Baltimore, 1966. – 46. Wright, Sir Michael: *Disarm and Verify. An explanation of the Central Difficulties and of National Policies*. London, 1964. – 47. Wright, Quincy: *A Study of War*. 2d ed., with a commentary on war since 1942. Univ. of Chicago Press, Chicago, 1965. – 48. Young, Wayland H. (red.): *Existing Mechanisms of Arms Control*. New York, 1966.

² Bechhoefer påpeger, at medens Sovjetunionen hovedsagelig har betjent sig af glosen »disarmament«, har de vestlige lande under forhandlingerne benyttet termen »limitation, regulation and control of arms« og efter 1958 den kortere variant »arms control«. Om forskellige forskeres forsøg på at udskille begreberne nedrustning og rustningskontrol se de definitoriske forsøg hos Bull, Singer (nævnt ovenfor) samt James E. Dougherty: *The Disarmament Debate*. ORBIS, vol. V, 1961/62.

³ Den vigtigste bibliografi er *Arms Control and Disarmament, A Quarterly Bibliography with Abstracts and Annotations*, prepared by the Arms Control and Disarmament Section. Library of Congress, Washington D.C., som systematisk registrerer nedrustningslitteraturen og tilgrænsende områder efter 1964-65. En mindre videnskabelig og systematisk bibliografi er *Peace Research Abstracts Journal*, The Canadian

titativt overvældende litteratur om kernefysiske og militærtekniske problemer, om strategi, om internationale konflikter, om betingelser for fred og sikkerhed. Karakteristisk for denne litteratur er dens direkte politiske sigte, dens ønske om at påvirke udviklingen i en ganske bestemt retning – f. eks. mod maximal fred, maximal nedrustning, maximal sikkerhed og maximal stabilitet.⁴ Kun i ringe grad er der tale om et ønske om en udvidelse af erkendelsesområdet vedrørende forholdet mellem stater.

Denne oversigt vil i første række undersøge de historisk-politiske analyser af efterkrigstidens internationale nedrustningsforhandlinger og redegøre for det materiale, som disse fremstillinger har benyttet. Ved denne begrænsning, som kun medtager fremstillinger, der udelukkende beskæftiger sig med større dele af de løbende og afsluttede nedrustningsforhandlinger og analyserer deres forløb, er kun en ringe del af den omfattende nedrustningslitteratur aktuel. En egentlig analyse og kortlægning af nedrustningsforhandlingerne synes nemlig ikke at have haft nogen speciel interesse for det utal af publicister, forskere, politikere og administratorer, som har været optaget af nedrustningsproblemerne. De aspekter, som har haft størst interesse, har været strategi og sikkerhedspolitikaspekter samt freds- og konfliktforskningsaspekter. De bøger, som er medtaget i oversigten, er de vigtigste fremstillinger om nedrustningsforhandlingernes historie, som er kommet i det sidste årti. De tidligere udkomne bøger har kun i mindre grad forskningsmæssig interesse.

Fremgangsmåden har været den, at enkelte fremstillinger, som er

Peace Research Institute, Clarkson, Ontario, som bringer nedrustningslitteratur under sektion I, II og III, The Military Situation, Limitation of Arms og Tension and Conflict. En bredere bibliografi, hvor nedrustningslitteraturen findes blandt skrifterne om international politik, er Political Science Abstracts Journal. En række tidsskrifter bringer løbende udvalgte bibliografier om området. De mest dækkende er: Bibliothek für Zeitgeschichte. Weltkriegsbücherei. Jahresbibliographie, Stuttgart; International Political Science Abstracts, Oxford; International Organisation (under rubrikken: Selected Bibliography) udgivet af World Peace Foundation og Monthly List of Selected Articles samt Monthly List of Books, begge udgivet af United Nations Library i Genève. – De seneste vigtige bibliografier er United Nations Documents: Disarmament. A selected bibliography 1962–64 (ST/LIB/15); Collard, Yves: Disarmament. A study guide. Den Haag, 1958; Moskowitz, Roberts: Disarmament: A Bibliographic Record, 1916–60. Joint Chiefs of Staff, 1960; Clemens, Walter C.: Soviet Disarmament Policy 1917–1963. Hoover Institution Bibliographical Series: XXII. Stanford, 1965. – På Københavns Universitets Institut for Samtidshistorie og Statskundskab findes en omfattende udvalgt bibliografi over nedrustningsproblemer.

⁴ Sigtet kan også være dikteret af en etisk holdning. Når Salvador de Madariaga i sin kendte bog »Disarmament« fra 1929 fremhæver, at »all disarmament conferences are bound to degenerate into armament conferences« (s. 53) er der i realiteten tale om en skeptisk og fordømmende opfattelse af staternes politik. Spanier og Nogee tolker denne opfattelse i en anden retning, at »armaments always speak under the guise and mask of disarmament« (s. 181).

karakteristiske for en bestemt opfattelse eller arbejdsmetode, er taget frem til en nærmere behandling. En indgående behandling siger således ikke nødvendigvis noget om en stor forskningsmæssig værdi.⁵

Litteraturen kan groft deles op i følgende kategorier: fremstillinger, der fremtræder som »fact-sheets«, det vil sige bøger, der forsøger at give en historik over forhandlingerne, en opremsning og en sammenstilling af de vekslende forslag og modforslag og en redegørelse for hovedsynspunkterne i de vigtigste debatter (Volle/Duisberg, *The UN and Disarmament*). Videre fremstillinger, hvis erklærede mål det er ved gennemgangen af de internationale forhandlinger at vise frem til verdensfreden gennem nedrustning (Noel Baker). En tredje kategori er nationale sikkerhedsstudier, det vil sige studier, der ved en kritisk gennemgang af de førte forhandlinger forsøger at formulere en national sikkerhedspolitik, som varetager, hvad der defineres som nationens sande interesser. Ofte defineres disse som maximal national sikkerhed i en stabil og fredelig verden. Sådanne fremstillinger vil ofte afsluttes med forslag til konkrete retningslinier og forslag til en ny politik (Warburg, Murray, Bogdanov, Spanier og Nogee). Den fjerde gruppe er de fremstillinger, som forsøger at give en historisk-politisk analyse af det pågældende område som en funktion af den internationale politik (Klein, Iwan, Bechhoefer, Nutting, Adler).

Den her behandlede litteratur besidder en række karakteristika, som udspringer af samtidshistorikerens særlige problem: begivenhedernes umiddelbare nærhed og deres umiddelbare indflydelse på de eksisterende vilkår. Formuleringen af prognoser, forudsigelser af konkrete udviklingsforløb, er derfor nærliggende og forekommer da også hyppigt. Karakteristisk er endvidere forfatterens stereotype og fastfrosne holdning til afgørende politiske problemer, f. eks. til øst-vest konflikten. Hertil kommer en vis bagklogskab, som giver sig udtryk i en dømmende holdning over for tidligere regerings beslutninger og handlinger. Det er yderligere karakteristisk, at flere af forfatterne er embedsmænd eller politikere, som har deltaget direkte i forhandlingerne. Som følge heraf er de naturligvis særlig rustede og egnede til at skildre deres opfattelse af forhandlingsmiljøet og de personlige forbindelser samt til at afdække interne problemer. I kraft af deres bundethed i forhandlingsrollen er de imidlertid i mindre grad i stand til tilfredsstillende at formulere og redegøre for den førte politik, dens baggrund og intentioner, samt til at

⁵ Af de vigtigere samlede behandlinger af litteratur i relation til nedrustningsproblematikken kan nævnes: Hassner, Pierre: »Entre la stratégie et le désarmement l'«Arms Control», étiquette passe-partout, théorie contestable ou discipline nouvelle?«, *Revue Française de Science Politique*, Vol. XIII, no. 4, décembre 1963, s. 1019-1049. Levine, Robert: *The Arms Debate*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1963, samt Dougherty, James E.: »The Disarmament Debate«, *ORBIS*, vol. V, 1961/62.

analysere de ydre og indre betingelser, som politikerne til stadighed er undergivet. Fremdeles er det karakteristisk, at beskæftigelsen med dette afgrænsede emne let fører forfatterne ind i en for snæver problemstilling, der kan tildele forhandlingerne en selvstændig betydning, som de i realiteten ikke har. Herved lader man sig lede af det indtryk, som staterne selv ønsker at give af deres nedrustningspolitik, nemlig at den er en selvstændig og betydningsfuld gren af udenrigspolitikken. I kraft af denne opfattelse bliver tolkningen af forhandlingerne ofte præget af, at nedrustning ses som et ubetinget gode, som alle stater bør tilstræbe gennemført i så stort et omfang som muligt. Forhandlingsforløbet vil derfor blive vurderet ud fra kriterier om »fremskridt« eller »resultater« i forhold til den tilstand, som anses for ønskværdig.

I denne sammenhæng må også det tekniske aspekt nævnes. Overvejende dele af litteraturen tillægger de teknisk-videnskabelige og de forhandlingstekniske enkeltheder en afgørende betydning. Det er indlysende, at nedrustning kan betragtes som et rent teknisk problem. Spanier og Nogee fremhæver (s. 188), at »Disarmament is so technical, that if both sides had wanted a disarmament or an arms control agreement, this matter would have been settled only by experts working several months«. Men det er kun fra det øjeblik, hvor de politiske faktorer overordnes de tekniske, at spørgsmålet får interesse for international politik. Indtil da er de tekniske problemer et politisk set uinteressant mønster. Nedrustningsforhandlingernes forløb synes at vise, at hvis en politisk enighed er til stede, vil de tekniske problemer kunne løses i overensstemmelse hermed.

Tilbage står at nævne, at en betydelig del af litteraturen er amerikansk. Det er forståeligt alene af den grund, at den amerikanske regering har vist en særlig interesse for nedrustningsområdet, som har vedrørt hele den amerikanske politiske og militære struktur og den internationale position for verdens mægtigste stat. Det har været i amerikansk interesse at søge at præge problemformuleringerne og opfattelsen af, hvad nedrustning er. Den meget omfattende litteratur har i vidt omfang været overensstemmende med den amerikanske regerings opfattelse på dette område.

MATERIALET. Stort set bygger de behandlede fremstillinger på det samme materiale. Hovedkilden er naturligvis de officielle kilder fra de forskellige forhandlingsorganer, hvoraf de vigtigste er: Atomenergikommissionen, Kommissionen for konventionel nedrustning, De Forenede Nations nedrustnings-kommission med 5-magts underudvalget, de tekniske konferencer om overraskelsesangreb og om atomprøvestop, 10-magts komiteen, og fra 1962: 18-magts konferencen i Genève.⁶ Hertil kommer

⁶ En oversigt over dette materiale findes hos Volle/Duisberg.

kommunikéer og referater fra topmøde-forhandlingerne, fra FN's generalforsamlinger og fra de bilaterale drøftelser mellem staterne.

En del af materialet er udgivet i bogform. Den amerikanske kildeudgave hedder »Documents of Disarmament«.⁷ Det er en officiel kilde-samling udgivet af Department of State – efter oprettelsen i 1961 af det særlige organ for nedrustningsproblemer, US Arms Control and Disarmament Agency, af dette. Dokumentudvalget forekommer skøn-somt og rigeligt, omend tiden frem til 1957 er ret svagt repræsenteret. Det er forståeligt, at de amerikanske synspunkter er overrepræsenterede og at hovedinteressen ligger på den sovjetisk-amerikanske dialog. Det er nu en løbende publikation, som udkommer med et nyt bind hvert år. Fra engelsk side foreligger en publikation, som kun vedrører 18-magtskonferencen i Genève: »Documents Relating to the Conference of the 18-Nation Committee on Disarmament«.⁸ Her er ligeledes tale om en regeringspublikation, hvis formål det er på grundlag af den internationale situation på nedrustningsområdet at give udtryk for den engelske politik og denne politik baggrund.

På tysk foreligger to serier: Die Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik udgiver serien »Rüstungsbeschränkung und Sicherheit«, som i forbindelse med fremstillinger og analyser af nedrustningsproblemerne udgiver nedrustningsdokumenter. Hidtil er udkommet to bind. En i mindre grad videnskabelig udgivelse er »Dokumentation zur Abrüstung und Sicherheit«, som hidtil er kommet i 4 bind ved Heinrich Siegler.⁹ Denne dokumentation er den bredeste af dokumentudgivelserne både med hensyn til emnekredsen og med hensyn til kildeindsamling. En ulempe ved benyttelsen er dog, at alle kilderne er oversat til tysk.

Også i Danmark finder en begrænset kildeudgivelse sted i dansk oversættelse. Det er den officielle »Beretning til udenrigsministeren om nedrustningsudvalgets virksomhed og den internationale udvikling med hen-

⁷ Department of State: Documents on Disarmament 1945–59, I–II. Washington, 1960; Documents on Disarmament, 1960. Washington, 1961; United States Arms Control and Disarmament Agency: Documents on Disarmament, 1961. Washington, 1962; Documents on Disarmament, 1962, Vol. I–II. Washington 1963; Documents on Disarmament, 1963. Washington, 1964; Documents on Disarmament, 1964. Washington, 1965; Documents on Disarmament, 1965. Washington, 1966; Documents on Disarmament, 1966. Washington, 1967; alle udgivet af Government Printing Office, Washington, D.C.

⁸ Første dokumentsamling var benævnet Documents relating to Disarmament and to the Establishment of the 18-Nation Committee. En fortløbende serie er senere udkommet under titlen: Further Documents Relating to the Conference of the 18-Nation Committee on Disarmament. Udgiver er Secretary of State for Foreign Affairs, udkommet ved Her Majesty's Stationery Office, London.

⁹ Heinrich Siegler: Dokumentation zur Abrüstung und Sicherheit, Band I (1945–59), Band II (1960–63), Band III (1964–65), Band IV (1966), udkommet i Bonn henholdsvis 1964, 1965, 1966 og 1967.

syn til nedrustning i . . .«, som foruden at indeholde en vurdering og en redegørelse for årets begivenhedsforløb på nedrustningsområdet også indeholder enkelte nedrustningsdokumenter.¹⁰

Det er klart, at ingen af de nævnte kildesamlinger er fuldt videnskabeligt forsvarlige, men de er anvendelige sideløbende med et arbejde med egentlige dokumenter. De behandlede fremstillinger benytter da også hovedsagelig de originale dokumenter. Men i en række tilfælde vil de officielle kilder lade spørgsmål stå åbne, spørgsmål, som først kan løses, når de hemmelige arkiver åbnes. Hvad bevirkede f. eks. omsvinget i den sovjetiske politik foråret 1963, som betød en ændring fra en relativ afvisende holdning i atomprøvestopspørgsmålet til en samling omkring en accept af et modereret tidligere amerikansk-engelsk forslag, som resulterede i atomprøvestoptraktatens underskrivelse i Moskva i august 1963? Mange af de behandlede fremstillinger berører dette spørgsmål, men da ingen har haft adgang til – eller rettere: ingen har kunnet henvise til – eksempelvis den hemmelige brevveksling mellem Kruschchov og Kennedy, er tolkningerne vidt forskellige. Men ville det være væsentlig anderledes, hvis akterne var åbne? Afgørende her er vel studiernes udgangspunkt. En studie, som vil skildre nedrustningsforhandlingerne som en faktor i international politik vil kunne nå en fuldt tilfredsstillende analyse på grundlag af det åbne materiale. Staternes erklærede politik og den politik, de effektuerer, er en så afgørende del af den proces, der foregår i international politik, at en tilførelse af de hemmelige akter nok vil kunne nuancere, men ikke væsentlig ændre en dybtgående generel analyse.

ENKELTE FREMSTILLINGER. *Bernhard G. Bechhoefer*s bog *Postwar Negotiations for Arms Control*, 1961, må betragtes som *bogen* om nedrustningsforhandlingerne. Det er et meget omfattende, betydningsfuldt og omhyggeligt arbejde, som går fra forelæggelsen af den amerikanske Baruchplan i 1946, som indledtes med ordene »We are here to make a choice between the quick and the dead. That is our business« (s. 39), til opløsningen af 10-magtskonferencen i 1960, udtrykt ved at østlandene forlader konferencesaalen, hvilket får den franske forhandler Jules Moch til at geråde i et sandt raseri: »The meeting is going on. This is a scandal. It is hooliganism. What a shameful performance! If this is your kind of democracy I can only say that it is a fine one!« (s. 551–52).

Dramatik er imidlertid ikke karakteristisk for nedrustningsforhand-

¹⁰ Hidtil er udkommet 6 standpunksrapporter offentliggjort ved udenrigsministeriets foranstaltning: Beretning til udenrigsministeren om nedrustningsudvalgets virksomhed og den internationale udvikling med hensyn til nedrustning i 1961–62, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, udkommet i København henholdsvis 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 og 1968.

lingerne, og Bechhoefer forsøger ej heller at overdramatisere begivenhederne. En redelig, velafvejet og veldokumenteret fremstilling, som giver den bedste og grundigste indføring i forhandlingernes tekniske og politiske virvar. Men Bechhoefer, som i næsten hele den periode, han beskriver, sad i en ledende stilling i den amerikanske nedrustningsadministration, har ikke kunnet slippe sit udgangspunkt som embedsmand: nedrustningsproblemets store, selvstændige betydning. Dette udgangspunkt sætter sit præg på værkets analytiske afsnit og dets konklusioner. Skønt Bechhoefer fremhæver, at stigende rustninger mere er et symptom på end årsagen til konflikter (s. 4), hævder han ikke desto mindre »that the present nuclear arms race has become a cause . . . of exacerbation of the East-West struggle« (s. 15). Modsætningen må forklares med atomvåbnet som en totalt ændrende faktor i international politik. Bechhoefer argumenterer selv for, at efterkrigstidens nedrustningsforhandlinger er så fjernt som muligt fra drøftelserne i 1920'erne og 1930'erne. Det er afgørende for Bechhoefer at understrege vigtigheden af gennemførelsen af arms-control og disarmament forhandlinger og aftaler. »Arms control negotiations could be a road toward peace and security« (s. 10). Denne opfattelse – som også udtrykkes i præsident Eisenhowers udtalelse fra september 1956: »The only way to win World War III is to prevent it« (s. 253) – er grundlæggende for studiet. Derfor – og fordi han selv har været så involveret i regeringsmaskineriet – fremsættes flere steder en alvorlig kritik af den amerikanske nedrustningspolitiks planlægning og udformning. Bechhoefer påviser tilfældigheder og tåbeligheder (s. 60), f. eks. Baruchs selvstændige og isolerede vetokrav i Baruchplanen. Men forudsætningen for denne kritik er, at nedrustning og arms control opfattes som den dominerende målsætning for amerikansk udenrigspolitik.

En vigtig faktor i nedrustningsforhandlingernes udvikling ser Bechhoefer ligeledes i verdensopinionen, som tillægges en selvstændigt virkende betydning med henblik på at holde nedrustningsforhandlingerne i gang. Betragtningen er ikke ualmindelig hos nedrustningsforskere; men eksisterer der overhovedet en verdensopinion, som kan yde en selvstændig indflydelse på de enkelte regeringer? Verdensopinionen kan opfattes som et begreb, som hver part i international politik kan manøvrere med og argumentere med, men som er uden selvstændig værdi. Nedrustningspolitiken fremviser adskillige eksempler på denne fremgangsmåde. Hele »Ban the Bomb«-kampagnen gående fra Stockholm-appellen til atomkampagnen kan nævnes som eksempel. Et generelt træk er desuden den sovjetiske taktik at henvende sig og appellere til de enkelte folk og nationer frem for til regeringerne. Men disse forsøg på at formulere en verdensopinion synes ikke i væsentlig grad at have ændret de enkelte regeringers politik.

Bechhoefer synes endelig at være offer for den kolde krigs problema-

tik. Sovjetunionen tildeles al skyld for det manglende samarbejde med De Forenede Stater og opfattes som aggressiv. Det påpeges f. eks., at vestmagternes hurtige demobilisering kunne få Sovjetunionen til at tro, at dens aggressive planer ville lykkes (s. 562).

Et værdifuldt gennemgående træk er den nære sammenknytning af nedrustningsforhandlingerne med den almindelige politiske udvikling, men denne gennemføres kun konsekvent for forhandlingernes første år, hvor den bl. a. demonstreres ved en direkte grafisk sammenstilling af begivenhederne.

Kortlægningen af nedrustningsforhandlingerne er imidlertid lykkedes, og Bechhoefers bog står som en klassiker på sit område. Han har været den første til at formulere mange af nedrustningsdebattens problemstillinger. Men dens analytiske afsnit forekommer i flere tilfælde svage på grund af deres snævre forudsætninger.

J. P. Morrays bog *From Yalta to Disarmament*, 1961, skal omtales her som et eksempel på en fremstilling med meget håndfaste synspunkter på nedrustningsproblematikken, som bruges til at belyse en ganske bestemt opfattelse af det internationale system. Udgangspunktet er den kolde krig, og det er forfatterens bestræbelse at gå gennem frontlinierne, for fra ingenmandsland, midt i slaget, at iagttage de stridende parter krydsild af forslag, trusler og argumenter (s. ix). Denne position synes at have blændet forfatteren, for resultatet er blevet en meget personlig analyse, som ikke synes at føre forskningen væsentlig videre. Men sigtet har også været et andet. Ud over at iagttage og undersøge, hvad der er blevet sagt »in the international guerre de plume from 1945 to 1961«, er det også formålet at kritisere statsmændenes optræden (s. 3). Det er overvejende den amerikanske administration, som må stå for skud på grund af en efter Morrays opfattelse helt forfejlet nedrustningspolitik.

Et udgangspunkt for Morray er ideologiens betydning i striden mellem Sovjetunionen og De Forenede Stater, som den kommer til udtryk i nedrustningssektoren. Forfatteren fremhæver, at »The conflict of ideologies determines the course of each particular contest« (s. ix), og at »The cold war is a contest between ideologies« (s. 3). Det må forekomme fristende netop på nedrustningsproblematikken at anlægge en rendyrket ideologisk synsvinkel, men det synes ved de enkelte konkrete eksempler vanskeligt at påvise ideologiske momenter udslaggivende kraft. Nedrustningsforhandlingerne er som mange andre forhandlinger udtryk for modsætninger mellem håndgribelige og klare interesser, som naturligvis i mange tilfælde har ideologiske fremtrædelsesformer.

Bogen er i langt højere grad end Bechhoefers spækket med citater og sidelange gengivelser af de modstående parter forslag og indlæg. Den er forsåvidt blevet en »reader« med kommentarer i nedrustningsspørgs-

målet. Hovedsynspunktet, at Sovjetunionen ønsker at se verden nedrustet i modsætning til NATO-landene, må opfattes som yderst forenklet, selv om en meget grundig og energisk, men ikke overbevisende argumentation præsenteres. Forfatteren stiller sig bevidst i kampposition, og fremsætter sine synspunkter som en martyr, der står i fare for at blive betegnet som kommunist og derved udsætter sig og sin familie for forulempelser (s. 329). Der afsluttes med den bekendelse, at »the cause of disarmament is the cause of humanity« – og at bestræbelserne for at forhindre en ny krig er kampen værd (sst.). Bogens ensidighed forhindrer imidlertid ikke, at der bringes udmærkede analyser og iagttagelser. Om Baruchplanen hedder det, at den fra sovjetisk side måtte opfattes som et udtryk for bibelordet, at den der har, ham skal der gives, men den der intet har, ham skal endog det lidet han har fratages. Morray ser planen som et instrument i den kolde krig, »it was primarily an anti-communist rather than an anti-nuclear design« (s. 107). Morray karakteriserer ligeledes de generelle modsætninger på området mellem supermagterne på en prægnant om end ensidig måde: USA foreslår international inspektion og kontrol med rustningerne – eller rettere national nedrustning. Sovjetunionen går ind for nedrustning med international inspektion – eller »world disarmament« (s. 114). Som helhed må Morrays bog dog karakteriseres som en ukritisk og dømmende fremstilling, der analyserer begivenhederne ud fra et kraftigt politisk og moralsk engagement. Ukritisk i første række over for den sovjetiske nedrustningspolitik, som accepteres for den pålydende værdi, dømmende over for den amerikanske, der ikke har kendt sin besøgestid og sine sande interesser.

Grundtesen fra Morrays bog – at Sovjetunionen ønsker fuldstændig nedrustning, og at De Forenede Stater og deres allierede i deres udtalelser som handlinger viser, at de ikke gør det – går igen hos O. V. Bogdanov: *General and Complete Disarmament*, Moskva International Relations Publishers, 1964.¹¹ Bogdanov udtrykker det således, at der føres en »profoundly harmful policy of substituting armscontrol for general and complete disarmament« (s. 238). I modsætning hertil hævdes Sovjetunionens udenrigspolitik at være rettet mod at opnå en traktat om almindelig og fuldstændig nedrustning. Fremstillingen, som ud over at indeholde en historisk gennemgang af forslagene og debatterne om

¹¹ Bogen er skrevet på russisk. Omtalen er baseret på en indgående gennemgang i *International Affairs*, Moskva, 1964, 11, s. 73 ff. Sovjettiske behandlinger af nedrustningsproblemerne findes i udvalg i Curt Gasteyger (ed.), *Strategie und Abrüstungspolitik der Sowjetunion. Ausgewählte sowjetische Studien und Reden. Rüstungsbeschränkung und Sicherheit. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Band 5*, Berlin, 1964.

generelle nedrustningsforslag også indeholder en række tværgående, juridisk prægede kapitler, synes ikke at formulere analyser eller vurderinger, som afviger fra den officielle sovjetiske politik.

Et helt andet udgangspunkt har *John W. Spanier* og *Joseph L. Noguee* i deres analytiske fremstilling *The Politics of Disarmament* fra 1962. Forfatterne ser fundamentalt nedrustningsforhandlingerne som våben i den kolde krig og betragter supermagternes modsætningsforhold på nedrustningsområdet som et sovjetisk-amerikansk »Gamesmanship«. Ingen af magterne er interesseret i en kompromisløsning. Derfor indeholder enhver nedrustningsplan uundgåeligt et element – som Spanier og Noguee kalder »the joker« – som den modstående part på forhånd vides ikke at kunne acceptere. Planernes joker-indhold står oftest i relation til den fundamentale modsætning mellem supermagterne, som forenklet kan udtrykkes således, at De Forenede Stater ønsker kontrol uden nedrustning, medens Sovjetunionen går ind for nedrustning uden kontrol. Joker-metoden opfylder ifølge forfatterne en dobbelt funktion: dels at fremtvinge en afvisning fra modparten af hele planen og således placere hele ansvaret for forhandlingernes »deadlock« hos denne, dels at forsvare egne vitale interesser (s. 5).

Efter forfatternes opfattelse har begge parter til tider brugt nedrustningsforhandlingerne alene til propagandaformål. Hvad der for Morray i forslagfremsættelsen var et ideologisk problem ser Spanier og Noguee som et propagandaformål og en strategi i den psykologiske krigsførelse. Med denne opfattelse er man fjernt fra Bechhoevers tankegang. Forfatterne betragter sig selv som realister i modsætning til nedrustningsutopisterne, som sætter nedrustning lig med fred. Spanier og Noguee hævder, at enhver sammenknytning af på den ene side rustning og krig og på den anden side nedrustning og fred er naiv (s. 176). Ud fra deres gennemgang af forhandlingerne kan de konkludere, at konflikt er et socialt fænomen, som ikke kan fjernes med et så enkelt skema som nedrustning. Videre at det ikke er muligt at fjerne menneskets kendskab til de destruktive naturkræfter. Endelig at militærmagt kun er en del af en nations magt og ikke kan vurderes isoleret. Og forfatterne føjer til, at den nukleare teknologi ikke ændrer disse kendsgerninger. Disse gennemargumenterede konklusioner forekommer meget værdifulde og placerer nedrustningsforhandlingerne i et for forskningen af international politik acceptabelt og frugtbart mønster.

Men forfatterne går videre i konsekvensen af disse konklusioner. I kapitlet med den provokerende titel »Disarmament as an Arms Race« fremføres den tanke – med henvisning til mellemkrigstidens nedrustning, som skulle have gjort Hitler aggressiv – at nedrustning ikke nødvendigvis behøver at være hverken praktisk eller moralsk (s. 178). Her ligger forfatterne meget nær op ad den tankegang, som kom frem i udenrigs-

minister Foster Dulles' tale i amerikansk radio den 22. juli 1957: »No one is thinking of disarming the United States or The Soviet Union or any other nation. What we are seeking is action, in the field of armaments, which will reduce the danger of war«. ¹² Det, forfatterne argumenterer for, er i virkeligheden en amerikansk politik, som vel i midler afviger fra den nævnte, men næppe i mål. Bogen slutter med »Nine Lessons for American Gamesmanship«, som er et forslag til nye synspunkter og et krav om en videreudvikling og aktivering af den officielle amerikanske politik. Forfatternes ønske er, at De Forenede Stater skal tage initiativet i forhandlingerne. Derfor står Baruch-planen som en god og klog psykologisk krigsførelse, mens 1950ernes politik, som var præget af sovjetiske forslag, danner baggrund for et krav om, at De Forenede Stater nu bør indse, at der intet er at tabe ved propaganda-fremstød på forhandlingsfronten.

Bogens redegørelse for forhandlingsforløbet er i det store hele dækkende, og analyserne skarpe og klare, omend – som omtalt – ensidige. Vurderingerne af forholdet mellem Sovjetunionen og De Forenede Stater indeholder mange inciterende momenter i forbindelse med Gamesmanship-teorien. Bemærkelsesværdigt er, at forfatterne forudsiger, at supermagtforholdet ikke vil resultere i formelle aftaler på nedrustningsområdet. Samarbejdet mellem dem vil være implicit, ikke explicit. I årene fra 1958 til 1961 eksisterede et frivilligt atomprøvestopmatorium – som forfatterne iøvrigt mener at kunne påvise var til stor skade for De Forenede Stater. Paradoksalt nok blev 1963, året efter bogens udgivelse, netop året for de mange formelle aftaler på nedrustningsområdet. Men med deres relativt begrænsede betydning rækker disse begivenheder i realiteten ikke ved forfatternes prognose.

Herman Volle og Claus-Jürgen Duisbergs bog Probleme der internationalen Abrüstung, 1964, fremtræder som en håndbog, et uundværligt redskab for den, der vil beskæftige sig med denne side af den internationale politik. Bogen beskæftiger sig hovedsagelig med aktiviteterne inden for De forenede Nationers rammer; undertitlen er: »Die Bemühungen der Vereinten Nationen um internationale Abrüstung und Sicherheit 1945–61«. Men også de bilaterale forhandlinger behandles, særlig hvor de får indflydelse på FN-forhandlingerne. Fremstillingen er helt kronologisk og disponeret som en gennemgang af forhandlingerne ved hvert forhandlingsorgan, således at den i realiteten bliver et koncentreret referat af de enkelte møder. Med bogens omfattende noteapparat og registre, med det fyldige bind II, som indeholder de vigtigste dokumenter, både på engelsk og i tysk oversættelse, er den et værdifuldt opslagsværk, en nøgle til den enorme dokumentmasse, som forhandlingerne har resulteret i. Det har næppe været bogens intentioner at nærme sig en analy-

¹² Documents of Disarmament 1945–59, vol. II, s. 825.

tisk fremstilling af problemerne. Selv den meget fyldige indledning af Ulrich Scheuner om begrebsapparatet, den historiske baggrund og udblikket over perioden synes bevidst at undgå en problemanalyse. Den meget skematiske fremstilling er imidlertid – fælles med de fleste andre fremstillinger – præget af en »nedrustningsdynamisk« opfattelse. Forhandlingerne »gør fremskridt«, der »indtræder dødvande«, der kommer »resultater«. Overvejelser om, med hvilke interesser, målsætninger og intentioner staterne går til forhandlingsbordet, mangler ganske. Bogen afsluttes med enkelte konkluderende bemærkninger, som fastslår, at nedrustningsproblemet er et rent politisk fænomen, som følgelig kræver en politisk løsning. Forhandlingerne kan give mulighed for at holde dialogen igang, danne udgangspunkt for kontakter og skabe grundlag for en teknisk-videnskabelig tilnærmelse. Central er den afsluttende betragtning, at ændringer i det nuværende rustningsniveau afgøres i Moskva og i Washington (s. 272).

En fremstilling med en lignende opbygning er *The United Nations and Disarmament 1945-1965*, 1967, som er udgivet af FNs informationsbureau. Det er indlysende, at denne bog forskningsmæssigt intet nyt bringer. Men i kraft af sin kortfattedhed og stringens fremtræder den som et nyttigt redskab for politikere og administratorer. Den er mere overskuelig end den detaljerede tyske håndbog, dels ved sin præcisering af de modstående holdninger i de enkelte større konkrete problemer, dels ved den klare inddeling i almindelig nedrustning, partielle forslag og atomprøvestop. »The UN and Disarmament« er en officiel håndbog, som præsenterer nedrustningspolitikens ydre manifestationer i De forenede Nationer og som repræsenterer den tilstræbt neutrale holdning hos verdensorganisationens mangelhovedede sekretariat.

Joachim H. Iwans bog *Die Abrüstung. Die Bemühungen um Friedenssicherung durch Rüstungsbeschränkung und -kontrolle*, 1965, sigter efter titelformuleringen vidt. Bortset fra en temmelig intetsigende historisk indledning forsynet med tilfældige detaljer og et rigt noteapparat efterfulgt af et afsnit om den våbentekniske udvikling indskrænker bogens indhold sig imidlertid til en meget teknisk gennemgang af forhandlingerne om atomprøvestop, som bragtes til foreløbig afslutning ved undertegnelsen af atomprøvestoptraktaten 1963. Forfatteren synes at have en meget formalistisk holdning til materialet, og hans litteraturliste antyder da også, at disciplinen international politik er helt skudt i baggrunden til fordel for en juridisk synsvinkel. Fremstillingen er kronologisk og afsluttes med over 100 siders ret tilfældigt udvalgt dokumentation samt en litteraturliste. En vigtig dokumentsamling for atomprøvestoptraktatens historie »Nuclear Test Ban Treaty« i »Hearings before the Committee on Foreign Relations U.S. Senate«, 1963, synes ikke at være blevet benyttet.

Iwan har tendens til at overvurdere den tekniske og videnskabelige baggrund. Han hævder f. eks., at det er kernevåbnenes fremkomst, der bestemmer nedrustningsforhandlingernes karakter fra 1945 (s. 25), og tager derved ikke i betragtning, at det i højere grad er bipolariteten, der har været årsagen til ændringen i forhandlingskarakteren i forhold til mellemkrigstiden. Udfra den opfattelse, at er de tekniske problemer løst, følger de politiske resultater af sig selv, hævder Iwan, at hvis det var lykkedes at kombinere Eisenhowers luftinspektionsplan med det sovjetiske kontrol-postsystemforslag, ville man have kunnet frembringe et omfattende kontrolsystem, som igen havde kunnet tø de fastfrosne fronter op og kunnet skabe et fortrolighedsklima mellem de antagonistiske blokke (s. 57). Denne opfattelse ligger meget fjern fra Spanier og Noge's Joker-teori, som vil se en ren politisk årsag til, at denne kombination ikke lykkedes. Ydermere ser Iwan nedrustningsproblemet som et spørgsmål om at overvinde de »weltanschaulichen Differenzen« mellem de to »Polmächte« (s. 25). For atomstopproblemet er fremstillingen imidlertid en veldokumenteret og nyttig hjælp – som dog ikke præsenterer nye forskningsresultater eller formuleringer.

Også *Arthur H. Dean* har i sin bog fra 1966 ladet atomprøvestopproblemet indtage den centrale plads, som det også fremgår af titlen: *Test Ban and Disarmament. The Path of Negotiation*. Men udover dette problem findes kapitler om nedrustningsdiplomati, om verifikation og inspektion og om forholdet mellem nedrustning og rustningskontrol. Dean har som Bechhoefer været direkte aktør i spillet som ambassadør for De Forenede Stater ved talrige forhandlinger og benytter sin indsigt, sine erfaringer og sine personlige oplevelser ved udarbejdelsen af denne bog. Men det, som foregiver at skulle være en personlig analyse og gennemgang af vigtige problemer på nedrustningsområdet, er resulteret i noget, som med forfatterens egne ord er »too brief to be a history and too dry to be a memoir« (s. 17). Bogen er et forsvar for en amerikansk politik og et udtryk for en moralsk politisk holdning, som vil skabe en verden i orden og sikkerhed, til menneskehedens gavn (s. 138) – men på amerikanske vilkår.

Atomprøvestopproblemet indtager ligeledes en central stilling i *Erik Seidenfaden* og *David Jens Adler: Nedrustning. Genvej eller blindvej til fred*, 1965. Foruden at give en historik over forhandlingerne forsøger den at give en indføring i den løbende debat om strategi og våbenkontrol. Bogen er præget af manglende strukturering, som giver sig udtryk i en vis tilfældighed ved udvælgelsen af emner til behandling. Den er ligeledes præget af forventninger om nedrustningsresultater, som kommer til udtryk i så dramatiske karakteristikker som »Håbets korte øjeblik«, om Sovjetunionens delvise accept af de vestlige planer i maj 1955, eller »Et magisk memorandum« om de alliancefri nationers kompromisfor-

slag på nedrustningskonferencen i Genève i 1962 om atomprøvestop-problemet (s. 58 og 80). Den forhandlingstekniske og teknisk-videnskabelige baggrund tillægges for stor betydning. Bogen er gennemdokumenteret og må betragtes som en indføring i den amerikanske arms-control debat i begyndelsen af 1960'erne. Et lidt andet sigte har *Adlers* anden nedrustningsbog *18-magtskonferencen*, 1965. Hovedindholdet er en kommenteret dokumentsamling fra forhandlingerne i Genève fra 1962 til 1965 indrammet af analyserende kapitler om nedrustningskonferencer, om de nye landes stilling og om reelle nedrustningsmuligheder. Adler sætter forhandlingerne ind i en overbevisende sammenhæng, en række velargumenterede opfattelser præsenteres, men tilbøjeligheden til at tillægge tekniske vilkår og detaljer afgørende indflydelse overføres fra den første bog. Endvidere synes Adlers påvisning af de neutrale landes stigende reelle indflydelse på nedrustningsforhandlingerne at være en overfortolkning. Adler mener eksempelvis, at en stor del af æren for atomprøvestopaftalen i 1963 tilkommer de neutrale lande, men en gennemgang af forhandlingerne synes ikke at bekræfte dette (s. 188). Denne ydre manifestation af et vist samvirke mellem supermagterne må antages at have rummet så mange fordele for disse magter, at en ydre pression fra den neutrale gruppe næppe kunne spille en rolle. Adlers arbejder er interessante ved deres dokumentariske sammenstilling og tankevækkende ved deres udfordrende problemstillinger, men fører egentlig ikke meget videre på dette forskningsfelt.

Dette er heller ikke tilfældet med *Jean Kleins* fremstilling *L'Entreprise du Désarmement depuis 1945-1964*, 1964, der fremtræder som et bevidst forsøg på at præsentere en videnskabelig afhandling om dette emne. Det er en doktordisputats, hvis væsentlige indhold er en kronologisk behandling af nedrustningsforhandlingerne. Den franske nedrustningsveteran Jules Moch, repræsentant for Frankrig ved utallige nedrustningsforhandlinger og forfatter til adskillige bøger om beslægtede emner, har skrevet forordet. Bogen har da også Jules Mochs synspunkt, at det er nødvendigt at nå frem til resultater på nedrustningsområdet.

Strukturelt bygger fremstillingen på den opfattelse, at tre teknologiske faser afgør emne og gang i forhandlingerne. Den første er det amerikanske atommonopol. Den anden den amerikansk-sovjetiske balance på fly- og kernevåbenområdet. Den tredje fase er balancen baseret på missilerne. Det er en klar og rimelig disposition, som er gennemført sikkert og overlegent både i tankegangen og i dokumentationen. Svagheden er her igen det snævre nedrustningssynspunkt, som ikke forhindrer en velafbalanceret vurdering af supermagternes nedrustningspolitik, men som hindrer en rimelig placering af nedrustningsforhandlingerne i international politik. Trods en begrænset teoretisk baggrund når forfatteren gennem sin behandling til en række interessante konklusio-

ner, f. eks. at selv om man ikke når frem til nedrustning ad forhandlingens vej, kan det ligge i stormagternes interesser at foretage ensidige rustningskontrol- eller nedrustningsforanstaltninger. Kleins bog indeholder habile analyser og er frem for alt en dygtig og nyttig kortlægning af forhandlingerne.

KONKLUSION. Den videnskabelige litteratur om nedrustningsforhandlingerne efter anden verdenskrig har for historieforskningen værdi ved en grundig og detaljeret kortlægning af området. Ofte er der imidlertid tale om sammenfattende redegørelser baseret på, og i problemstillinger og disposition ledet af det tilgængelige materiale om forhandlingerne. Denne bundethed af materialets art og omfang medfører en utilfredsstillende analyse. I enkelte fremstillinger er der forsøg på at formulere en gennemgående tese som udgangspunkt for behandlingen af materialet, men disse forsøg (Murray, Spanier and Noguee) forekommer alt for unuancerede og postulerede. Det er karakteristisk, at der på det teoretiske område ikke kan spores nogen egentlige landvindinger eller afgørende nyformuleringer i de gennemgåede værker. Sådanne findes snarere på beslægtede områder, f. eks. i strategistudier og i sikkerheds- og konfliktforskningsstudier, men også i den analytiske nedrustningslitteratur, som ikke har forhandlingernes historie som emne.¹³ Men først og fremmest findes de inden for disciplinen international politik, hvis teoretiske problematik burde anvendes i højere grad end hidtil på forskningsområdet nedrustning. Herudover kunne der ønskes dybtgående videnskabelige enkeltundersøgelser af en række af forhandlingsfaserne, som på længere sigt kunne bære en bred, analytisk behandling af forhandlingsforløbet, som placerer forhandlingerne der, hvor de hører hjemme: som redskaber for staterne til at fremme deres interesser og til demonstrativt at give udtryk for deres politik og markere deres placering i det internationale system, redskaber, som kan bruges mere eller mindre intensivt, og som kan forkastes til fordel for andre i den givne situation mere anvendelige.

¹³ Her tænkes på værkerne af Bull, Schelling og Singer, som er nævnt i note 1.